

فهرست مطالب

۱۷	سخنی با خواننده
۲۱	مقدمه
۲۳	درباره اثر حاضر

فصل اول: دین و سیاست

۳۳	۱. ویژگی های دین اسلام
۳۳	۱-۱. دعوت به وحدت و برادری
۳۳	۱-۲. منع خیر و حق
۳۴	۱-۳. متین بودن دین اسلام
۳۴	۱-۴. حنیف و سمحه و سهل بودن دین اسلام
۳۵	۱-۵. نفی رهبانیت در اسلام
۳۶	۱-۶. جامعیت دین اسلام
۴۷	۱-۷. جاودانگی دین اسلام
۴۹	۱-۸. جهان شمولی دین اسلام
۵۰	۱-۹. عدم سختگیری در جعل اولیه احکام و تدریجی بودن برخی از قوانین اسلام

۵۵	۱-۱. مسئولیت‌پذیری و اهتمام به امور اجتماعی مسلمین
۵۵	۲. پیوند دین و سیاست
۵۵	۱-۲. نبوت و حکمرانی دو هدیه الهی به پیامبران ابراهیمی
۵۶	۲-۱. دینداری و امامت
۵۹	۲-۲. محوریت امام در جامعه دینی
۶۰	۲-۳. امتداد امامت تا جهان آخرت
۶۱	۲-۴. عبادت و سیاست
۶۴	۲-۵-۱. نماز جمعه
۶۶	۲-۵-۲. نماز عید فطر و قربان
۶۶	۲-۵-۳. حج
۶۸	۲-۶. توحید و امامت (ارتباط شناخت خدا با شناخت امام)
۷۱	۲-۷. عبادت و ولایت
۷۵	۲-۸. دعا و سیاست
۷۷	۲-۹. اخلاص در سیاست
۷۷	۲-۱۰. غدیر و عاشورا نماد سیاست در اسلام
۸۱	۲-۱۱. نقش و تأثیر ماوراء طبیعت در سیاست و حکومت
۸۷	۲-۱۱-۱. نقش اعتقاد به معاد در تصحیح رفتار حاکم
۸۸	۲-۱۱-۲. شب قدر و محثومات سیاسی
۸۹	۲-۱۱-۳. سنت تغییرنابذیر الهی در امتحان امت‌ها
۹۱	۳. اصول و مبانی سیاست در حکومت اسلامی
۹۱	۳-۱. شریعت مبنای حکم و عملکرد حاکم
۹۲	۳-۲. عقل و عقلانیت پایه و اساس مسئولیت‌پذیری در زندگی سیاسی - اجتماعی
	انسان

۹۳	۳-۲-۱. مفهوم عقل از نگاه دین
۹۴	۳-۲-۲. تلازم عقل و دینداری
۹۵	۳-۲-۳. جایگاه عقل در دین
۹۷	۳-۲-۴. جایگاه عقل در تدبیر زندگی دنیوی و اخروی
۹۹	۳-۲-۵. مذمت جاھلیت سیاسی
۹۹	۳-۲-۶. مبارزه با جاھلیت
۱۰۰	۳-۲-۷. مذمت اکثریت در قرآن و احادیث
۱۰۱	۳-۲-۸. مستضعف سیاسی
۱۰۲	۳-۳. آزادی
۱۰۳	۳-۴. شایسته‌سالاری (تقدیم افضل بر فاضل و انتخاب حاکم اصلاح)
۱۰۵	۳-۴-۱. تقوا ملاک برتری افراد
۱۰۶	۳-۵. وحدت و جمع‌گرایی
۱۰۷	۳-۶. مهروزی
۱۰۷	۳-۷. رعایت حقوق افراد
۱۰۸	۳-۸. مصلحت و مفسدۀ ملاک و مناطق تشریع احکام
۱۰۹	۳-۹. رنگ دینی داشتن امور از جمله سیاست
۱۱۱	۳-۱۰. اهمیت فرهنگ و تقدم آن بر ثروت
۱۱۱	۳-۱۱. قرآن و سنت مبنای قانونگذاری و رفتارهای سیاسی - اجتماعی
۱۱۳	۳-۱۲. نکوهش کاربرد خدעה در سیاست
۱۱۴	۳-۱۳. درباره ریاست زنان
۱۱۵	۳-۱۳-۱. نفی مشورت با زنان
۱۱۶	۳-۱۳-۲. مشارکت سیاسی زنان (بیعت)

۱۱۹	۴. قواعد سیاست
۱۱۹	۴-۱. خیر و شر
۱۲۰	۴-۲. حق و باطل
۱۲۲	۴-۳. عدالت
۱۲۵	۴-۴. اعتدال (خیر الامور او سطها)
۱۲۶	۴-۵. انصاف
۱۲۸	۴-۵-۱. مفهوم انصاف
۱۲۸	۴-۶. مساوات و برابری
۱۳۰	۴-۷. قاعده لاضرر و لاحرج

فصل دوم: حکومت و رهبری

۱۳۳	۱. ضرورت اجتماع (فلسفه تشکیل جامعه)
۱۳۷	۲. ضرورت حکومت
۱۴۵	۳. ضرورت وجود امام و حاکم در جامعه
۱۴۸	۴. جایگاه امامت و ولایت در دین
۱۵۱	۵. اهداف حکومت
۱۵۳	۶. وحدت رهبری
۱۵۶	۶-۱. اوصاف و شرایط حاکم اسلامی
۱۵۶	۶-۱-۱. شرایط و صفات ایجابی
۱۵۶	۶-۱-۱-۱. ایمان
۱۵۶	۶-۱-۱-۲. عقل
۱۵۹	۶-۱-۱-۳. علم (اعلمیت)

۱۶۴	۶-۱-۱-۴. عدالت و تقوا
۱۶۷	۶-۱-۱-۵. حلم
۱۶۸	۶-۱-۱-۶. شرح صدر (ظرفیت تحمل ناملایمات)
۱۷۰	۶-۱-۱-۷. صبر و استقامت
۱۷۳	۶-۱-۱-۸. راستگویی
۱۷۵	۶-۱-۱-۹. امین بودن
۱۷۵	۶-۱-۱-۱۰. حسن سابقه
۱۷۷	۶-۱-۱-۱۱. حسن مدیریت
۱۷۷	۶-۱-۱-۱۲. کیاست و هوشمندی
۱۷۸	۶-۱-۱-۱۳. عاقبت اندیشی
۱۷۸	۶-۱-۱-۱۴. شایستگی و توانایی
۱۷۹	۶-۱-۱-۱۵. عزت و نفوذناپذیری
۱۸۰	۶-۱-۱-۱۶. حسن خلق (اخلاق حسنہ)
۱۸۱	۶-۱-۱-۱۷. سخاوت
۱۸۱	۶-۱-۱-۱۸. تواضع
۱۸۳	۶-۱-۱-۱۹. انصاف
۱۸۴	۶-۱-۱-۲۰. ساده‌زیستی
۱۸۶	۶-۱-۱-۲۰-۱. ساده‌زیستی پیامبر ﷺ و علیؑ در دوران خلافت
۱۸۸	۶-۱-۱-۲۱. زهد و پارسایی
۱۸۹	۶-۱-۱-۲۱-۱. عدم منافات حکومت‌داری با زهد
۱۹۱	۶-۱-۱-۲۱-۲. اعتدال و میانهروی در انفاق و هزینه بیت‌المال
۱۹۳	۶-۱-۱-۲۱-۳. جواز استفاده حاکم از زینت و لباس‌های گران‌بها

۱۹۸	۶-۱-۲-۲. صفات سلیمانی و ناپسند حاکم اسلامی
۱۹۸	۶-۱-۲-۱. کبر
۲۰۰	۶-۱-۲-۲. عجب و خودپسندی
۲۰۱	۶-۱-۲-۳. حب ستایشگری
۲۰۲	۶-۱-۲-۴. ریاست طلبی
۲۰۵	۶-۱-۲-۵. دنیاگرایی
۲۰۷	۶-۱-۲-۶. هواپرستی
۲۰۸	۶-۱-۲-۷. طمع
۲۰۹	۶-۱-۲-۸. بخل
۲۱۰	۶-۱-۲-۹. غضب
۲۱۱	۶-۱-۲-۱۰. خلف وعده
۲۱۲	۶-۱-۲-۱۱. کج خلقی
۲۱۲	۶-۱-۲-۱۲. سفاهت
۲۱۴	۶-۱-۲-۱۳. خیانت
۲۱۴	۶-۱-۲-۱۴. دروغ
۲۱۴	۶-۱-۲-۱۴-۱. موارد جواز دروغ [مصلحت و اصلاح ذات البین]
۲۱۶	۶-۲. احادیث جامع در بیان صفات حاکم اسلامی
۲۲۰	۶-۳. شرایط و صفات کارگزاران
۲۲۰	۶-۳-۱. انتخاب افراد صاحب عقل و خرد
۲۲۰	۶-۳-۲. انتخاب افراد صاحب حسب و شخصیت (کرامت)
۲۲۱	۶-۳-۳. اجتناب از انتخاب افراد تازه به دوران رسیده
۲۲۲	۶-۳-۴. اجتناب از انتخاب افراد فرومایه

۲۲۳	۶-۳-۵. اجتناب از انتخاب افراد خائن
۲۲۴	۶-۳-۶. اجتناب از انتخاب شراب خوار
۲۲۶	۶-۳-۷. اجتناب از انتخاب افراد فاسق
۲۲۷	۶-۳-۸. اهتمام به نماز

فصل سوم: انواع حکومت

۲۲۹	معیارهای طبقه‌بندی حکومت‌ها
۲۳۶	۱. حکومت عدل
۲۳۶	۱-۱. حکومت پیامبران
۲۳۶	۱-۱-۱. حکومت رسول الله ﷺ
۲۳۷	۱-۱-۲. ویژگی‌های پیامبر ﷺ
۲۳۹	۱-۱-۳. آثار حکومت رسول الله ﷺ
۲۳۹	۱-۲. حکومت امام معصوم علیه السلام
۲۴۵	۱-۲-۱. ضرورت شناخت امام معصوم علیه السلام
۲۵۰	۱-۲-۲. اهمیت و جایگاه امامت در اسلام
۲۵۳	۱-۲-۳. جایگاه امام عادل
۲۵۴	۱-۲-۴. لزوم حمایت از امام عادل در دولت جائز
۲۵۴	۱-۲-۵. آثار حکومت معصوم علیه السلام
۲۵۶	۱-۲-۶. عدم استفاده ائمه علیهم السلام از معجزه در اداره امور دنیوی
۲۵۷	۱-۲-۷. شرایط و صفات امام معصوم علیه السلام
۲۵۷	۱-۲-۷-۱. علم لدنی
۲۶۳	۱-۲-۷-۲. عصمت

۲۶۵	۱. نصب الهی ۲-۷-۳
۲۶۹	۱. مستندات قرآنی نصب الهی ۲-۷-۳-۱
۲۸۳	۱. شجاعت ۲-۷-۴
۲۸۴	۱. دیگر شرایط و صفات امام معصوم <small>علیه السلام</small> ۲-۷-۵
۲۹۳	۱. ویژگی های امام معصوم <small>علیه السلام</small> ۲-۸
۲۹۳	۱. اطلاق نور بر امام معصوم <small>علیه السلام</small> ۲-۸-۱
۲۹۷	۱. قیام و قعود ائمه <small>علیهم السلام</small> بر اساس امر الهی ۲-۸-۲
۲۹۷	۱. حکومت و خلافت علی <small>علیه السلام</small> ۲-۹
۳۰۰	۱. نص بر خلافت و امامت امام حسن <small>علیه السلام</small> ۲-۱۰
۳۰۱	۱. حکومت امام زمان <small>علیه السلام</small> ۲-۱۱
۳۰۴	۱. فلسفه انتظار ۲-۱۱-۱
۳۰۶	۱. قطعیت ظهر ۲-۱۱-۲
۳۰۹	۱. نشانه های ظهر ۲-۱۱-۳
۳۱۰	۱. مستندات قرآنی ظهر امام زمان <small>علیه السلام</small> ۲-۱۱-۴
۳۱۱	۱. آرزوی برپایی حکومت جهانی، وظیفه شیعیان در عصر غیبت ۲-۱۱-۵
۳۱۳	۱. عدم تعیین زمان ظهر و تکذیب وقایون ۲-۱۱-۶
۳۱۴	۱. ویژگی های حکومت امام زمان <small>علیه السلام</small> ۲-۱۱-۷
۳۱۴	۱. دولت کریمه ۲-۱۱-۷-۱
۳۱۵	۱. گسترش عدالت ۲-۱۱-۷-۲
۳۱۷	۱. قضاؤت بر اساس سیره حضرت داوود <small>علیه السلام</small> ۲-۱۱-۷-۳
۳۱۷	۱. اقتدار حکومت امام زمان <small>علیه السلام</small> ۲-۱۱-۷-۴
	۱. استفاده از اموال ذخیره شده در گسترش حکومت ۲-۱۱-۷-۵
۳۱۸	اسلامی

۳۱۹	۱-۲-۱۱-۷-۶. کیفیت رفتار امام زمان با غیر شیعیان
۳۲۰	۱-۲-۱۱-۷-۷. اساس حکومت حضرت مهدی بر انتقام از دشمنان
۳۲۱	۱-۲-۱۱-۷-۸. تقسیم اراضی بین شیعیان
۳۲۱	۱-۲-۱۱-۷-۹. پیشرفت علم و دانش
۳۲۲	۱-۳. حکومت فقیه جامع الشرایط
۳۲۴	۱-۳-۱. اهمیت تفکه در دین
۳۲۶	۱-۳-۲. جایگاه عالمان دین در جامعه
۳۲۷	۱-۳-۳. علامت و نشانه‌های عالمان حقیقی
۳۲۸	۱-۳-۴. نکوهش عالم‌نمایان
۳۳۳	۱-۳-۵. عالم فاسد
۳۳۴	۲. حکومت جور
۳۳۶	۲-۱. طاغوت
۳۳۷	۲-۱-۱. اطلاق طاغوت بر حاکم جور
۳۳۸	۲-۱-۲. اطلاق ظلمت بر حاکم جائز
۳۳۹	۲-۲. عدم مشروعيت امامت و حکومت ظالم
۳۴۴	۲-۳. عوامل سلطه اشاره بر جامعه
۳۴۹	۲-۴. نکوهش حاکم جائز
۳۵۰	۲-۵. عذاب حاکم جائز
۳۵۱	۲-۶. خلافت
۳۵۷	۲-۶-۱. حکومت بنی امیه
۳۶۰	۲-۶-۲. حکومت معاویه

۳۶۱	۲-۶-۳. حکومت بنی عباس
۳۶۲	۲-۷. انحطاط حکمرانی در آخرالزمان
۳۶۶	۲-۷-۱. سلطنت زنان و امارات کودکان در آخرالزمان
۳۶۷	۲-۸. آثار حکومت جور در جامعه
۳۶۹	۲-۸-۱. به کارگماردن منافقان از سوی حاکمان جور
۳۷۱	۲-۹. فرجام حاکمان جائز
۳۷۲	۲-۱۰. تعامل با حاکم جائز
۳۷۲	۲-۱۰-۱. تعامل اثباتی با حاکم جائز
۳۷۳	۲-۱۰-۱-۱. پذیرش قضاوت از طرف جائز
۳۷۵	۲-۱۰-۱-۲. شرایط پذیرش ولایت در حکومت جور
۳۷۸	۲-۱۰-۱-۳. نمونه‌های تاریخی پذیرش ولایت جائز
۳۷۸	۲-۱۰-۱-۳-۱. ولایت زیاد ابن أبي سلمه
۳۷۹	۲-۱۰-۱-۳-۲. ولایت علی بن یقظین
۳۷۹	۲-۱۰-۱-۳-۳. ولایت حسین بن عبدالله نیشابوری
۳۸۱	۲-۱۰-۱-۴. پذیرش هدیه حاکم جور
۳۸۳	۲-۱۰-۱-۵. حاکم جور و جواز خرید و فروش اراضی خراجیه
۳۸۴	۲-۱۰-۱-۶. میانجیگری برای نجات افراد بی گناه از دست حاکم جائز
۳۸۵	۲-۱۰-۱-۷. جواز قسم دروغ در برابر حاکم جور مبنی بر پرداخت مالیات
۳۸۷	۲-۱۰-۱-۸. شرایط قیام علیه حکومت جور و تشکیل حکومت عدل
۳۹۱	۲-۱۰-۱-۹. تقیه در حکومت جور
۳۹۲	۲-۱۰-۱-۹-۱. فلسفه تشریع تقیه

۳۹۲	۲-۱۰-۱-۹-۲. جایگاه تقیه در اسلام
۳۹۴	۲-۱۰-۱-۹-۳. وجوب تقیه
۳۹۸	۲-۱۰-۱-۹-۴. مستدات قرآنی تقیه
۴۰۱	۲-۱۰-۱-۹-۵. شرایط تقیه
۴۰۱	۲-۱۰-۱-۹-۶. موارد تقیه
۴۰۳	۲-۱۰-۱-۹-۷. احترام حاکم جائز در شرایط تقیه
۴۰۴	۲-۱۰-۱-۹-۸. تقیه مداراتی
۴۰۹	۲-۱۰-۱-۹-۹. شدت تقیه در آخرالزمان
۴۱۰	۲-۱۰-۱-۹-۱۰. مذمت ترك تقیه
۴۱۱	۲-۱۰-۱-۹-۱۱. مضاعف بودن ثواب عبادت در دولت باطل (تقیه)
۴۱۳	۲-۱۰-۱-۹-۱۲. رازداری
۴۱۵	۲-۱۰-۱-۹-۱۳. حرمت افشانگری اسرار (امنیتی و حکومتی)
۴۱۸	۲-۱۰-۱-۹-۱۴. نکوهش افشاری اسرار و پیامدهای آن
۴۲۰	۲-۱۰-۱-۹-۱۵. تقیه اصحاب پیامبر ﷺ
۴۲۲	۲-۱۰-۱-۹-۱۶. تقیه اصحاب ائمه علیهم السلام
۴۲۷	۲-۱۰-۱-۹-۱۷. تقیه ائمه علیهم السلام
۴۲۸	۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۱. تقیه امام علی علیهم السلام
۴۳۱	۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۲. تقیه امام سجاد علیهم السلام
۴۳۴	۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۳. تقیه امام باقر علیهم السلام
۴۳۶	۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۴. تقیه امام صادق علیهم السلام
۴۴۷	۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۵. تقیه امام کاظم علیهم السلام
۴۵۲	۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۶. تقیه امام رضا علیهم السلام

۴۵۷	۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۶-۱	ولا یتعهدی امام رضا <small>علیه السلام</small>
۴۶۰	۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۷	تقبیه امام هادی <small>علیه السلام</small>
۴۶۰	۲-۱۰-۱-۹-۱۷-۸	تقبیه امام حسن عسکری <small>علیه السلام</small>
۴۶۲	۲-۱۰-۲	تعامل سلبی با حاکم جائز
۴۶۲	۲-۱۰-۲-۱	حرمت پذیرش ولایت در حکومت جور
۴۶۶	۲-۱۰-۲-۲	حرمت همکاری با حاکم جور
۴۶۸	۲-۱۰-۲-۳	حرمت اطاعت از حاکم جائز
۴۷۱	۲-۱۰-۲-۴	حرمت گرایش به طاغوت
۴۷۲	۲-۱۰-۲-۵	حرمت کمک به ظالم
۴۷۴	۲-۱۰-۲-۶	حرمت دوستداشتن بقای ظالم
۴۷۵	۲-۱۰-۲-۷	حرمت جهاد در حکومت جور
۴۷۶	۲-۱۰-۲-۸	اظهار سرور برای مرگ ظالم
۴۷۸	۲-۱۰-۲-۹	حکم کسب و درآمد در حکومت حاکم جور
۴۸۱	۲-۱۰-۲-۱۰	کراحت درخواست مال از حاکم جائز
۴۸۳	۲-۱۰-۲-۱۱	مبارزه با حاکم جائز
۴۸۴	۲-۱۰-۲-۱۱-۱	مبارزه با حاکم جائز مشروط به وجود نیرو
۴۸۷	۲-۱۰-۲-۱۲	سختی زندگی در حکومت حاکم جائز

سخنی با خواننده

پیروزی انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی نویدبخش حضور فعال دین در عرصه‌های سیاسی-اجتماعی بود. این ایده در سطح ملی ترسیم‌کننده هویت دینی-ملی و حیات سیاسی-اجتماعی ایرانیان و در سطح فراملی تبیین‌کننده ضرورت بازسازی تمدن اسلامی و اعاده هویت و عزت به مسلمانان در دوران معاصر بود. ترسیم هویت دینی-ملی و تلاش برای بازسازی تمدن اسلامی، پرسش‌ها و معضلاتی جدید را در دو سطح مذکور به وجود آورد که تا کنون منابع دینی و دینداران در عرصه علوم و مراکز علمی با آن به طور جدی مواجه نشده بودند. پاسخگویی به این پرسش‌ها و معضلات بی‌تردید نیازمند بازنگری در مبانی و بینش حاکم بر علوم رایج انسانی و اجتماعی در کنار بازگشتن روشنمند و نقادانه به سنت فکری است. این بازنگری ضمن فراهم‌ساختن زمینه‌های لازم برای بهره‌گیری از توانمندی‌های سنت و دانش سنتی، امکان استفاده از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های علوم جدید در دوران معاصر را به ارمغان می‌آورد؛ بنابراین وظایف مراکز علمی و پژوهشی در جمهوری اسلامی بسی سنگین است. این مراکز از سویی رسالت پاسخگویی به پرسش‌ها و معضلات فکری را برعهده دارند و از سوی دیگر به فرهنگ‌سازی و تولید فکر و اندیشه به عنوان عناصر و لوازم اصلی احیای تمدن اسلامی باید اولویت دهند.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی نیز با تلاش در جهت پاسخگویی به پرسش‌ها و معضلات فکری مربوط به حوزه پژوهشی خود و فراهم‌ساختن زمینه‌های لازم برای بازتولید فرهنگ سیاسی-دینی و ارائه دانش سیاسی مبتنی بر منابع اسلامی، هویت‌شناسی و هویت‌سازی در زمینه‌های فلسفه سیاسی، فقه سیاسی و علوم سیاسی را به عنوان مهم‌ترین هدف خود دنبال می‌کند. این پژوهشکده با فراهم‌کردن زمینه‌های رشد نیروی انسانی در عرصه پژوهش‌های سیاسی با رویکردهای فلسفی، فقهی و علمی تلاش می‌کند در جهت عزم و اراده ملی برای احیای تمدن اسلامی گام بدارد.

کتاب شریف کافی اثر گرانستنگ «ثقة الاسلام کلینی^{۱۰}» از مهم‌ترین منابع روایی به شمار می‌رود و مؤلف آن از جمله محدثانی است که نقش اساسی در احیا و گسترش احادیث اهل بیت علیہ السلام داشته است. اعتبار و گستره موضوعی روایات معصومین علیہ السلام در کتاب کافی سبب گردیده تا دانش پژوهان رشته‌های مختلف علوم اسلامی و انسانی پاسخ بسیاری از پرسش‌های علمی خود را در آن جستجو کنند و با عنایت به اینکه بسیاری از روایات کافی بیانگر قواعد و اصول سیاسی و روش حکمرانی مطلوب در جوامع بشری است، روایات مذبور می‌تواند پاسخی به نیازهای جامعه بشری در مقوله سیاست و حکمرانی در عصر غیبت ارائه نماید.

تحقیق حاضر محصول تلاش علمی پژوهشگر فرهیخته حجت‌الاسلام و المسلمین ابوالفضل سلطان محمدی است که در راستای تدوین موسوعه روایات سیاسی شیعه و به منظور گردآوری و طبقه‌بندی نظام‌مند روایات سیاسی کتاب شریف کافی تدوین شده است. نویسنده در این اثر کوشیده با شناسایی کلیدواژه‌های سیاسی متداول و کشف روابط آنها، محدوده برداشت‌های سیاسی از روایات کافی را مشخص و بر اساس آن به گزینش و طبقه‌بندی روایات سیاسی اقدام نماید. ساختار این تحقیق با توجه به ماهیت و محتوای سیاسی روایات در

ذیل عناوین کلی نظیر دین و سیاست، حکومت و رهبری، انواع حکومت، حقوق و وظایف حاکم و مردم، اقتصاد حکومت اسلامی، قضاوت در حکومت اسلامی، جنگ و صلح، بقا و زوال حکومت و... سامان یافته است. امید است این تلاش ارزنده، رجوع محققان به این روایات را تسهیل نماید.

بی تردید اجرای این پژوهش و غنای علمی آن مدیون تلاش‌های ارزنده مدیر گروه فقه سیاسی حجت‌الاسلام و المسلمين سیدسجاد ایزدی و ناظر پژوهش حجت‌الاسلام و المسلمين روح‌الله شریعتی و ارزیابان حجت‌الاسلام و المسلمين دکتر عبدالله نظرزاده و حجت‌الاسلام و المسلمين دکتر نجف لکزائی و حجت‌الاسلام و المسلمين دکتر علی راد و مدیر محترم اداره امور پژوهشی دکتر محمود فلاح و کارشناسان گروه آقایان مجید اکبریان و حجت‌الاسلام سید‌محمد‌باقر حججی است که از زحمات و تلاش‌های آنان قدردانی می‌شود. همچنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی حجت‌الاسلام و المسلمين آقای دکتر نجف لکزائی تشکر می‌کنم که بدون حمایت و مساعدت‌های بی‌دریغ و مؤثر ایشان پژوهش حاضر به سرانجام نمی‌رسید.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی، در راستای حیات و بالندگی علم و دانش، آثار خود را در اختیار جامعه علمی قرار داده، پیش‌اپیش از انتقادها و پیشنهادهای علمی همه استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌های علمی موجبات رشد و پویایی فرهنگ سیاسی-دینی و زمینه‌های گسترش اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

دکتر مختار شیخ‌حسینی
مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مقدمه

با توجه به اینکه درباره کتاب کافی به عنوان معتبرترین جامع روایی شیعه آثار فراوانی به نگارش درآمده، در اینجا برای آشنایی اجمالی با کتاب کافی و زندگی نامه مؤلف آن «ثقة الاسلام کلینی» خلاصه‌ای ذکر می‌شود. کُلَّین (بر وزن حسین) قریه‌ای در ۳۸ کیلومتری جنوب غربی شهر ری است. از این قریه فقهاء و محدثان بزرگی برخاسته‌اند که از جمله آنها محمد بن یعقوب کلینی است.^۱ سال ولادت کلینی معلوم نیست؛ ولی برخی با استناد به قراینی سال ولادت وی را ۲۶۰ قمری تخمین زده و سن او را هنگام وفات حدود هفتاد سال نوشته‌اند.^۲ وی در تمام عمر خود ممّحض در تعلیم و تعلم و جمع آوری اخبار اهل بیت علیهم السلام بوده و از جمله کسانی است که نقش اساسی در احیا و گسترش احادیث داشته است و از این جهت بسیاری از او با لقب «مجدد» مذهب شیعه در قرن سوم یاد کرده‌اند.^۳ تعداد مشایخ کلینی که وی از آنها روایت نقل کرده، به ۴۵ نفر می‌رسد و

۱. اصول الکافی؛ ترجمه مصطفوی؛ مقدمه، ص. ۶.

۲. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ المقدمة، ج، ۱، ص ۳۵-۳۶ (ط - دارالحدیث).

۳. همان، ص ۳۴. امام خمینی ره در معرفی جایگاه علمی و اجتماعی مرحوم کلینی در کتاب اربعین می‌فرماید: «أفضل المحدثين، إمامهم، ثقة الإسلام والمسلمين، حجة الفرقة، رئيس الأئمة، ركن الإسلام و شفته، سلطان المحدثين، شيخ المحدثين وأفضلهم، عماد الإسلام والمسلمين، فخر الطائفة الحقة و مقدمهم» (امام خمینی؛ الأربعون حديثاً، ح ۳۱، ۲۱، ۱۹، ۲۲، ۱۷، ۱۵، ۲۵، ۳۵ و ۱۶).

تعداد شاگردان وی را نیز ۳۵ نفر ذکر کرده‌اند.^۱ اثر معروف و ارزشمند شیخ کلینی کتاب کافی است که آن را در سه قسمت اصول (عقاید و اخلاق)، فروع (احکام) و روضه (تاریخ ائمه علیهم السلام) در مدت بیست سال به نگارش درآورده است.^۲ تعداد احادیث کافی بنا بر طبع دارالحدیث ۱۵۴۱^۳ حدیث می‌باشد.^۴ مرحوم کلینی در مقدمه کتاب کافی علت تألیف و نیز وجه تسمیه آن را بیان کرده است. وی دراین‌باره از خواسته برادران ایمانی خود می‌گوید که از او تألیف کتابی را درخواست نمودند که مشتمل بر تمام فنون دین باشد و طالب علم و هدایت را کفایت کند و علم دین و عمل به احادیث ائمه علیهم السلام را به ارمغان بیاورد. وی در تحقق این خواسته برادران ایمانی خود، کتاب کافی را در مدت بیست سال تألیف کرد و آن را هدیه ارزشمند الهی به پیروان اهل بیت علیهم السلام معرفی نمود که خداوند آن را میسور وی ساخته است.^۵ مرحوم کلینی غیر از کافی آثار علمی متعدد دیگری نیز داشته است. نجاشی از کتابی به نام الرد علی القرامطة (طایفه‌ای از خوارج) نام برد^۶ و شیخ طوسی علیه السلام با عبارت «وله کتاب الرسائل» از رسائل منتبه به وی یاد کرده است.^۷ به تصریح بسیاری از سیره‌نویسان و مورخان شیخ کلینی در سال

۱. محمد بن یعقوب کلینی؛ *الکافی*؛ المقدمة، ج ۱، ص ۴۵-۷۵ (ط - دارالحدیث). همچنین ر.ک: الشافی فی شرح اصول الکافی؛ ج ۱، ص ۲۸-۳۲.

۲. رجال النجاشی؛ ص ۳۷۷.

۳. محمد بن یعقوب کلینی؛ *الکافی*؛ قم: دارالحدیث، ۱۴۲۹.

۴. مرحوم کلینی در مقدمه کافی می‌نویسد: «وَقُلْتَ إِنَّكَ تُحْبُّ أَنْ يَكُونَ عِنْدَكَ كِتَابٌ كَافِيْ جُمْعَهُ فِيهِ مِنْ جَمِيعِ فَنْوْنِ عِلْمِ الدِّينِ، مَا يَكْتُنُّ يَهُوَ الْمُتَعَلِّمُ، وَيَرْجِعُ إِلَيْهِ الْمُسْتَشِدُ، وَيَأْخُذُ مِنْهُ مَنْ يُرِيدُ عِلْمَ الدِّينِ وَالْعَمَلُ بِإِلَاثَيْ الصَّحِيحَةِ عَنِ الصَّادِقِيْنَ علیهم السلام وَقَدْ يَسِرُ اللَّهُ وَلَهُ الْحَمْدُ تَأْلِيفُ مَا سَأَلْتَ...».

۵. رجال النجاشی؛ ص ۳۷۷.

۶. فهرست کتب الشیعة و اصولهم و اسماء المصنفین و اصحاب الأصول (طوسی، طبع جدید)؛ ص ۳۹۴.

۳۲۹ قمری در عراق وفات یافت^۱ و در شهر بغداد به خاک سپرده شد. البته برخی از سیره‌نویسان تاریخ وفات وی را سال ۳۲۸ قمری ذکر کرده‌اند.^۲ برای آشنایی بیشتر با زندگی نامه مرحوم کلینی به منابع معرفی شده در پاورقی رجوع شود.^۳

درباره اثر حاضر

روایات سیاسی از نظر اهمیت، تعداد و تنوع در میان روایات اسلامی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و مشتمل بر بسیاری از مباحث نظری و رهنمودهای عملی در حوزه سیاست و سیاست‌ورزی است؛ لذا منابع روایی سیاسی از منابع غنی علمی به شمار می‌رود. بدیهی است فقدان نقد و بررسی‌های عالمانه در این دسته از روایات و خلاً موجود در ارائه نظاممند آنها تلاش مضاعف اندیشمندان را می‌طلبد تا این خلاً موجود در جامعه علمی مرتفع گردد. قهراً این منابع روایی اگر در معرض تحقیق و بررسی‌های عالمانه و مجتهدانه قرار گیرد، مطالب علمی عمیق و فراوانی از آنها کشف و استخراج خواهد شد، همان‌گونه که در علم فقه و اصول فقه این امر محقق شده است. اندیشمند فرزانه حضرت آیت‌الله جوادی آملی مکرر فرموده‌اند: تحقیقاتی که مجتهدین متاخر در جملهٔ

۱. رجال التجاشی؛ ص ۳۷۷.

۲. فهرست کتب الشیعة و أصولهم و أسماء المصنفين و أصحاب الأصول (طوسی، طبع جدید)؛ ص ۳۹۵.

۳. اصول کافی؛ ترجمه‌ی اکبر غفاری؛ مقدمه، در مقدمه این کتاب شرح حال مفصل و مبسوطی درباره ثقة‌الاسلام کلینی آمده و از صد کتاب چاپی و خطی زندگی نامه کلینی استخراج و ذکر شده است که در نوع خود جامع ترین شرح حال محسوب می‌شود. همچنین ر.ک: الکافی؛ المقدمة، ج ۱، ص ۱۵-۱۸۵ (ط - دارالحدیث). ثامر العمیدی؛ حیاة الشیخ الکلینی؛ قم: دارالحدیث، نرم‌افزار ثقة‌الاسلام کلینی، مؤسسه نور.

یک سطّری حديث «لَا تَنْقُضِ الْيَقِينَ أَبْدًا بِالشَّكِّ»^۱ انجام داده‌اند، قاعده استصحاب و فروعات آن را استخراج و با حذف مکرات آن، پنجاه جلد کتاب و رساله به نگارش درآورده‌اند؛ روشن است همه این مطالب را عقل از این روایت استباط کرده است.^۲ بنابراین روایات سیاسی نیز این ظرفیت بالقوه را دارد که نظریه‌ها و مباحث سیاسی کاربردی و روزآمد از آنها استنباط و استخراج شود. تجمیع روایات سیاسی و طبقه‌بندی آنها و عرضه آن به صورت مرجع روایی به جامعه علمی، نخستین گام در تحقیق این ایده ارزشمند است؛ چراکه تنها راه دستیابی به نظریه‌های منطبق با فطرت انسانی، رجوع و تمسک به آموزه‌های وحیانی و سخنان نورانی معصومین علیهم السلام است؛ آموزه‌هایی که علم را با عمل پیوند زده و با ترسیم حکومت مطلوب و ابداع نظریه‌ها و نظام سیاسی کارآمد، تحقق مدنیه فاضله در جامعه بشری را نوید می‌دهد. نتیجه اینکه استخراج نظریه‌های عمیق علمی از احادیث سیاسی شیعه و تئوری‌سازی و نظریه‌پردازی سیاسی با تأکید بر روایات، امری ممکن و مستلزم همت و توجه عالمان سیاسی به آنهاست. اثر حاضر در راستای طرح کلان‌پژوه موسوعه احادیث سیاسی شیعه تهیه شده است؛ طرحی که نگارنده آن را به پژوهشکده ارائه نمود و از روایات

۱. وسائل الشیعه؛ ج ۱، ابوباقر وضو، باب ۱، ح ۱.

۲. عبدالله جوادی آملی؛ درس تفسیر قرآن (سوره یس)، ۱۳۹۲/۱۱/۲۸. ایشان در جای دیگر می‌فرماید: «بعض وسیع مکاسب مرحوم شیخ با یک روایت عروة واثقی حل شده است ... یک روایت را وقتی به دست مرحوم صاحب جواهر دادید، به دست مرحوم آخرond دادید، به دست مرحوم شیخ دادید، ایها "بیشروا لنا دفاتن النقول"؛ این همه مطالب را از همین روایت در آوردند. این "رفع عن امتنی تسع" (محمدباقر مجلسی؛ بحار الأنوار؛ ج ۷۴، ص ۱۵۵-۱۵۶) بیش از یک خط نیست. این همه مطالب عمیق براثت اصول را همه از همین یک خط درآورده‌اند» (عبدالله جوادی آملی؛ درس تفسیر قرآن، ۱۳۸۷/۸/۱).

بزرگترین جامع حدیثی شیعی، بحار الانوار آغاز شد و اکنون در ادامه آن، احادیث سیاسی کافی به عنوان معتبرترین کتاب روایی شیعه به جامعه علمی عرضه می‌گردد. اثر حاضر بر اساس بررسی تمام روایات کتاب کافی صورت گرفته و با مطالعه دقیق و مکرر روایات، نکات سیاسی آن استخراج و در ابواب مربوطه ذکر شده است. لذا می‌توان ادعا کرد که پژوهش حاضر در نوع خود اثری جامع است و با مطالعه آن می‌توان به تمام مباحث و روایات سیاسی کافی دست یافت.

این اثر به سبک وسائل الشیعه تدوین یافته و با الگوگیری از کتاب وسائل الشیعه سعی بر این بوده است که مطالب سیاسی از متن روایات استخراج و با طبقه‌بندی و چینش منطقی در فصول هشتگانه ارائه گردد. با توجه به جایگاه منبع بودن اثر حاضر برای دانش پژوهان علوم و فقه سیاسی از رجوع به شروح کافی در توضیح احادیث و نیز از تقریب استدلال به آنها صرف نظر شده و مانند وسائل الشیعه تنها به ذکر عناوین و متن روایات مربوطه بسته شده است. قبل از مطالعه کتاب درباره کیفیت استباط و استخراج عناوین سیاسی از احادیث کافی چند نکته مستلزم یادآوری است:

۱. چنانچه اشاره شد، کیفیت تدوین این اثر فقط بر مبنای استباط عناوین از احادیث کتاب کافی صورت گرفته و با توجه به مرجع بودن آن از شرح و توضیح احادیث خودداری شده است.

۲. شیوه استفاده از روایات همان شیوه و روش رایج در فقه استدلالی بوده است؛ روشی که احکام فقهی بر اساس آن استباط می‌گردد. در این اثر علاوه بر تمسک به نص و ظاهر روایات از استناد به اطلاق و عموم احادیث نیز غفلت نشده است؛ چراکه با کنارگذاشتن اطلاق و عموم روایات، باب اجتهاد منسد می‌شود و

دست مجتهد و محقق از استناد به احادیث و استفاده از روایات کوتاه خواهد شد. لذا در این اثر از این روش اجتهادی استفاده شده و در مواردی استتباط مطالب از راه استناد به عموم و اطلاق روایات صورت گرفته است.

۳. باید توجه داشت یک حدیث طولانی و حتی یک روایت مختصر ممکن است مشتمل بر چندین موضوع و مطلب سیاسی یا غیر سیاسی باشد. بدیهی است چنین احادیشی باید تقطیع و به موضوعات جزئی‌تر تقسیم شده، ذیل چندین عنوان قرار گیرد. البته در تقطیع روایات سعی بر این بوده که انتساب آن به امام و نیز فضای صدور حدیث و معنای آن دستخوش تغییر واقع نشود؛ بنابراین با توجه به این نکته، این اشکال که چرا یک حدیث چندین مرتبه در این کتاب تکرار شده، موضوعاً منتفی خواهد بود؛ زیرا روش علمی و بحث اجتهادی اقتضا می‌کند در هر موردی تنها به محل شاهد، استناد جسته و از ذکر بقیه مطالب آن خودداری شود و مطالب دیگر حدیث به محل مناسب خود احاله گردد.

۴. مطلب دیگر وجود احادیث متعدد در موضوع واحد است. کتاب شریف کافی در برخی موارد موضوع واحدی را از روات متعدد نقل می‌کند؛ چون بدیهی است که امام علی^ع ممکن است در مناسبت‌های مختلف موضوع واحدی را با عبارات مختلف بیان کرده باشد یا اینکه موضوع واحد را روات متعدد از یک یا چند امام روایت کرده باشند. لذا لازم است تعدد روایت در موضوع واحد مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا تعدد روایت می‌تواند مشتمل بر آثار مفید و مثبتی مانند تواتر یا استناظره روایت باشد و موجب استحکام مطلب و اطمینان به مفاد روایت گردد؛ بنابراین نمی‌توان تعدد روایات در موضوع واحد را به حساب تکرار روایت گذشت و از ذکر آنها صرف نظر نمود. با توجه به مطلب فوق در این اثر سعی بر آن بوده که در نقل روایات مشابه اگر متن آنها یکسان بوده باشد، یک مورد از آنها

ذکر و بقیه در پاورقی آدرس دهی شود و اگر روایات متعدد در موضوع واحد دارای متن متفاوت و اضافاتی در عبارت باشند، هر دو روایت ذکر شود. لذا تفاوت تعییر وجود اضافات در متن برخی از احادیث مشابه، دلیل ذکر این گونه روایات مشابه ذیل عنوان واحد می‌باشد.

۵. نکته دیگر این است که برخی از صفات حاکم اسلامی مانند راستگویی و تواضع از روایاتی استفاده شده است که این صفات را از جمله شرایط تحقق و فعلیت یافتن نبوت پیامبران معرفی کرده است؛ در این گونه صفات باید توجه داشت: اولًاً این صفات اختصاص به پیامبر ندارد و از قبیل اوصافی مانند عصمت نیست که از خصائص پیامبر و امام باشد؛ بنابراین سزاوار و حتی لازم است که دیگران بهویژه حاکمان متصف به این اوصاف بوده باشند. ثانیًاً چنین صفاتی قابل تعمیم به حاکم اسلامی از راه تنقیح مناطق است؛ زیرا در روایات مزبور وجود و تحقق این صفات در پیامبران برای تربیت و مدیریت بهینه جامعه بشری امری لازم و ضروری شمرده شده است، از این رو حاکم اسلامی نیز که وظیفه تربیت و مدیریت جامعه اسلامی را بر عهده دارد، لازم است متصف به این اوصاف باشد. ثالثًاً اسوه و الگو بودن پیامبر و امام برای دیگران بهویژه برای حاکمان، مقتضی این است که اگر پیامبر ﷺ یا امام علیؑ دارای صفتی بود که در تدبیر جامعه نقش اساسی دارد، جانشینان و حاکمان بعد از آنها نیز با توجه به لزوم تأسی آنها به پیامبر و امام، باید متصف به این اوصاف بوده باشند تا بتوانند جامعه اسلامی را به خوبی تدبیر نمایند.

همچنین در اثبات برخی دیگر از صفات حاکم اسلامی از عموم و اطلاق روایات استفاده شده است؛ چون وقتی روایت به طور مطلق وصفی مانند سخاوت را در مؤمن امری لازم می‌داند، قهرآً اطلاق و عموم این روایات شامل حاکم

اسلامی نیز می‌شود. روشن است جمود بر نص و پرهیز از تمسک به عموم و اطلاق روایات نوعی قول به انسداد علمی در باب فقه سیاسی را به دنبال دارد و با این طرز تلقی، استفاده مطالب سیاسی از روایات غیر ممکن خواهد شد. علاوه بر آنچه گفته شد، وجود صفات حسنہ در حاکم از اموری بدیهی و مفروغ عنہ است؛ زیرا در صورت دوران امر بین حاکم واجد اوصاف حسنہ و حاکم فاقد اوصاف حسنہ عقل از راه اولویت قطعیه واجد این صفات را مقدم بر فاقد آن می‌داند و روایات مزبور از باب تأکید بر این موضوع و ارشاد به این حکم عقل خواهد بود.

مطلوب دیگر درباره اعتبارستنجی روایات است. چنان‌که می‌دانیم، در علم الحدیث اعتبار احادیث با استناد آنها سنجیده می‌شود و هرچه سند حدیث معتبر و قوی باشد، حدیث از اعتبار و حجیت و مقبولیت بیشتری برخودار خواهد بود. در یک تقسیم‌بندی کلی علمای رجال و درایه احادیث را به چهار قسم تقسیم کرده‌اند که عبارت‌اند از: ۱. حدیث صحیح: به روایتی گفته می‌شود که سند آن به واسطه عدل ضابط امامی از عدل ضابط امامی دیگر در تمام طبقات نقل شود تا اینکه سند به امام معصوم برسد؛ ۲. حدیث حسن: روایتی است که آن را امامی ممدوح نقل کرده باشد بدون اینکه در کتب رجالی به عدالت او تصریح شده باشد، اعم از اینکه همه راویان حدیث دارای چنین وصفی باشند یا بعضی از آنها؛ ۳. حدیث موثق: روایتی است که در سند آن شخص یا اشخاصی وجود داشته باشند که با وجود فساد عقیده آنها (یعنی غیر امامی بودن)، اصحاب امامیه بر وثاقت آنها تصریح کرده باشند؛ ۴. حدیث ضعیف: حدیثی است که راوی آن امامی عدل یا ممدوح یا ثقه نباشد.^۱ البته حدیث ضعیف خود اقسامی دارد که در

۱. الفوائد الرجالية، ص ۱۸۳-۱۸۸.

جای خود از آنها بحث شده است.^۱ یادآور می‌شود محدث مشهور شیعه مرحوم علامه مجلسی در مرآة العقول که شرح روایات اصول و فروع و روضه کافی است، اسناد تمام روایات کافی را بر مبنای طبقه‌بندی معروف ارزشگذاری نموده و اعتبار احادیث کافی را به چهار قسم صحیح، حسن، موثق و ضعیف (و مجہول) تقسیم کرده است.^۲

در خصوص سازماندهی اثر حاضر لازم است ذکر شود که مطالب آن در هشت فصل تهیه و تنظیم شده است و هر فصل آن مشتمل بر مباحث متعدد و مدخل‌های کلی و جزئی فراوان است.^۳

فصل اول واکاوی رابطه دین و سیاست را بر عهده دارد و ذیل آن عناوینی از قبیل پیوند دین و سیاست در اموری مانند نبوت و حکمرانی دو هدیه الهی به پیامبران ابراهیمی، دینداری و امامت، محوریت امام در جامعه دینی، امتداد امامت تا جهان آخرت، عبادت و سیاست، عبادت و ولایت، دعا و سیاست، اخلاق در سیاست، غدیر و عاشورا نmad سیاست در اسلام، نقش و تأثیر ماوراء طبیعت در سیاست و حکومت و نیز اصول و مبانی سیاست در حکومت اسلامی و مباحث زیرمجموعه آن بحث شده است.

فصل دوم مباحث حکومت و رهبری را ذیل عناوینی چون ضرورت اجتماع (فلسفه تشکیل جامعه)، ضرورت حکومت، ضرورت وجود امام (و حاکم) در

۱. برخی از علمای علم درایه و رجال اقسام حدیث ضعیف راسیزده قسم دانسته‌اند. (ر.ک: متهی المقال فی الدرایه و الرجال؛ ص ۶۹-۸۰). همچنین ر.ک: الشافی فی شرح اصول الکافی؛ ج ۱، ص ۱۲-۱۴.

۲. محمدباقر مجلسی؛ مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول؛ ج ۲، تهران: دار الكتب الاسلامية، ۱۴۰۴ق.

۳. گفتنی است در این اثر قریب ۶۵۰ عنوان سیاسی از روایات کافی استباط و استخراج شده است.

جامعه، جایگاه امامت و ولایت در دین، اهداف حکومت، وحدت رهبری، اوصاف و شرایط حاکم اسلامی (شرایط و صفات ايجابي و سلبي) و شرایط و صفات کارگزاران مورد بحث قرار داده است.

فصل سوم انواع حکومت را در موضوعاتی مانند معیارهای طبقه‌بندی حکومت‌ها، حکومت عدل و مصاديق آن (حکومت پیامبران، حکومت امام معصوم علیه السلام، حکومت و خلافت علی علیه السلام، حکومت امام زمان علیه السلام، ویژگی‌های حکومت امام زمان علیه السلام، حکومت فقیه جامع الشرایط)، حکومت جور، عدم مشروعیت امامت و حکومت ظالم، عوامل سلطه اشرار بر جامعه، نکوهش حاکم جائز، خلافت به شیوه اهل سنت (حکومت بنی امية، حکومت معاویه، حکومت بنی عباس)، انحطاط حکمرانی در آخرالزمان، سلطنت زنان و امارت کودکان در آخرالزمان، آثار حکومت جور در جامعه، فرجام حاکمان جائز، تعامل با حاکم جائز (شامل تعامل اثباتی و سلبي)، نمونه‌های تاریخی پذیرش ولایت جائز، شرایط قیام علیه حکومت جور و تشکیل حکومت عدل، تقیه در حکومت جور (تقیه اصحاب پیامبر علیه السلام، تقیه اصحاب ائمه علیهم السلام، تقیه ائمه علیهم السلام) در خود جای داده است.

فصل چهارم مشتمل بر مباحث حقوق و وظایف حاکم و مردم در سه قسمت حقوق مقابل حاکم و مردم، حقوق حاکم بر مردم (وظایف مردم در حکومت اسلامی) و حقوق مردم بر حاکم (وظایف حاکم اسلامی) و عنوانین زیرمجموعه آن می‌باشد.

فصل پنجم درباره اقتصاد حکومت اسلامی است و ذیل آن مباحثی مانند ارتباط صلاح و فساد جامعه با کیفیت مدیریت مالی، وابستگی اوج ترقی و کمال جامعه به مدیریت مالی و اقتصادی، ترغیب مسلمانان به تجارت و تحصیل

ثروت، نکوهش فقر، نکوهش بیکاری و بار جامعه بودن و برخی از سیاست‌های اقتصادی حکومت اسلامی از قبیل نظارت و تنظیم بازار، جواز اخذ ربا از کافر، مقابله با احتکار و بررسی منابع مالی حکومت اسلامی و مصارف آن طبقه‌بندی و ارائه شده است.

فصل ششم قضاوی در حکومت اسلامی را مورد بحث قرار داده است و مشتمل بر موضوعاتی مانند اهمیت و جایگاه قضاوی در اسلام، جامعیت قوانین قضایی اسلام، اقسام قضات، نصب عام قضات از سوی امام معصوم علیه السلام و مباحث اساسی در قضاوی اسلامی (شرایط قاضی، آداب قضاوی (حدیث جامع در آداب قضاوی) حقوق مجرمان، حدود، عفو حدود، تعزیرات، زندان، رشوه، قضاوی جور و...)) می‌باشد.

فصل هفتم درباره جهاد است و درباره عناوین فلسفه جهاد در اسلام، اهمیت و جایگاه جهاد در اسلام، وجوب جهاد، نقش قدرت (نظمی و انتظامی) در اصلاح جامعه، توانان بودن نقش قدرت نظامی و قدرت دیپلماسی و فرهنگی، تقدیس شهید و شهادت، اوصاف مجاهدان، نقش اراده و مشیت الهی در جنگ و صلح، شرایط جهاد، آداب جهاد، انواع جهاد، آثار ترک جهاد، سیاست خارجی، آموزش و آمادگی نظامی، مؤلفة قلوبهم، اهل ذمه، احکام اسیران، بغی و خروج بر امام، امان، صلح، امر به معروف و نهی از منکر و... به بحث و بررسی پرداخته است.

فصل هشتم درباره بقا و زوال حکومت می‌باشد که مشتمل بر دو بخش علل و عوامل بقای حکومت و علل و عوامل زوال حکومت است.

گفتنی است نسخه‌ای از کافی که احادیث این اثر از آن اقتباس گردیده عبارت است از: «کلینی، محمد بن یعقوب؛ الکافی؛ چ ۲، تهران: دارالکتب الاسلامیه،

در پایان از رهنمودهای علمی حجت‌الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر نجف لک‌زایی و اهتمام ایشان در به ثمر نشستن تحقیق حاضر کمال تشکر را دارم؛ همچنین از همکاری و مساعدت رئیس پژوهشکده علوم سیاسی جناب آقای دکتر میراحمدی و نیز مدیر گروه فقه سیاسی جناب آقای ایزدھی و ناظر علمی پژوهه جناب آقای شریعتی تشکر و قدردانی می‌نمایم.

ابوالفضل سلطان محمدی

فصل اول

دین و سیاست

۱. ویژگی‌های دین اسلام

۱-۱. دعوت به وحدت و برادری

حدیث ۱: «... عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: حَطَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ الْحُكْمُ بِهَذِهِ الْحُكْمَةِ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ أَحْمَدُهُ وَ أَسْتَعِينُهُ وَ أَسْتَغْفِرُهُ وَ أَسْتَهْدِيهُ وَ أُوْمِنُ بِهِ وَ أَتُوَكَّلُ عَلَيْهِ... أَمَا بَعْدُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ الْإِسْلَامَ صِرَاطًا مُّنِيرًا لِّأَعْلَامٍ، مُشْرِقَ الْمَنَارِ فِيهِ تَأْتِيلُ الْقُلُوبُ، وَ عَلَيْهِ تَأْخِي الْإِخْوَانِ...». ^۱ امام باقر علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علی علیه السلام این خطبه را خواند و در آن فرمود: «الْحَمْدُ لِلَّهِ أَحْمَدُهُ وَ أَسْتَعِينُهُ وَ أَسْتَغْفِرُهُ وَ أَسْتَهْدِيهُ وَ أُوْمِنُ بِهِ وَ أَتُوَكَّلُ عَلَيْهِ...». اما بعد، بهراسی خدای عزو جل دین اسلام را راهی قرار داد که نشانه‌های آن آشکار، چراغ آن پرنور است، مایه اتحاد دل‌ها و اساس برادری است....

۱-۲. منبع خیر و حق

حدیث ۱: «عَنْ يُونُسَ قَالَ:... أَنَّ الْإِسْلَامَ يَقْرُبُ مِنْ كُلِّ حَيْثٍ وَ مِنْ كُلِّ حَقٍّ وَ

۱. فروع کافی؛ ج ۳، ص ۳۷۱، ح ۳.